

خبرنامه هفتگی

مدیریت تعارض منافع

شماره پنجاه و پنجم - ۲ تا ۸ مرداد ۱۴۰۰

مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی

۹ مرداد ۱۴۰۰

بنام خداوند جان و آفریننده



خبرنامه هفتگی مدیریت تعارض منافع

شماره پنجاه و پنجم - ۲ تا ۸ مرداد ۱۴۰۰

مجموعه مطالعه و پایش تعارض منافع در ایران - ۵۵

مرکز توانمندی سازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی

۹ مرداد ۱۴۰۰



فهرست مطالب

- درآمد: گره‌های تعارض منافع در خوزستان..... ۲
- تعارض منافع در نظام مهندسی ساختمان..... ۵
- تعارض منافع، مانع اصلی برگزاری آزمون وکالت..... ۵
- چرا مرکز پژوهش‌ها فقط سازمان تامین اجتماعی را مصداق تعارض منافع تلقی می‌کند؟..... ۶
- آسیبی که تعارض منافع متولیان ارشاد اسلامی به خبرنگاران زده است..... ۷
- مدرسه‌فروشی به بهای قربانی کردن عدالت..... ۷
- عدم داشتن تعارض منافع ویژگی مهم انتخاب وزیر بهداشت آینده..... ۸
- تعارض منافع در بورس کالا بیداد می‌کند..... ۸
- مذاکرات برای حل موضوع تعارض منافع..... ۹
- مردم تاوان تعارض منافع بین‌سازمانی را می‌دهند..... ۹
- مدیریت تعارض منافع در وزارت آموزش و پرورش موثر بود..... ۹
- غوغای تعارض منافع و تسلط حاکمیت شرکتی..... ۱۰
- چهره‌های آشکار و پنهان یک دولت در مسئله حقوق و دستمزد..... ۱۰
- تعارض منافع در بدنه دولت آینده به حداقل برسد..... ۱۱
- محتوای چند رسانه‌ای تعارض منافع..... ۱۱
- تحلیل فضای مجازی: ریشه‌های اصلی تعارض منافع در کجاست؟..... ۱۲

درآمد: گره‌های تعارض منافع در خوزستان

تعارض منافع و توسعه‌ناپایدار

راضیه شیخ رضایی

اعتراضات مردم خوزستان را می‌توان از جوانب مختلف بررسی کرد و تحلیلی از آن ارائه داد اما به نظر می‌رسد که یکی از علل، سوء عملکردها در قبال مسئله خوزستان، عدم حل و فصل تعارض منافع فردی، سازمانی و ملی در این منطقه است. عدم مدیریت تعارض منافع‌های فردی و سازمانی و ملی اساساً توسعه در این منطقه را با چالش‌های بسیاری مواجه کرده است و بر فقر و نابرابری دامن زده است.

اگر بخواهیم تعارض منافع‌های سطح ملی بین استان خوزستان و سایر استان‌ها را مرور کنیم، به طور قطع یکی از موارد مسئله مدیریت آب خواهد بود. استان خوزستان حدود یک‌سوم از آب‌های سطحی کشور را داراست و پنج رودخانه بزرگ و پرآب کارون، دز، کرخه، جراحی و هندیجان در آن جاری است. موقعیتی که اینجا می‌تواند ایجاد تعارض منافع کند، هنگامی است که مسئولان و سیاست‌گذاران بخواهند بر سر تقسیم منابع آبی، منافع ملی را لحاظ نکنند و صرفاً منافع منطقه‌ای و کوتاه‌مدت و یا سودآور را مورد توجه قرار دهند. یکی از این موارد می‌تواند مربوط به انتقال گسترده آب‌های استان خوزستان به استان‌های کویری باشد. در این ماجرا نقش نمایندگان مجلس در فشارها و چانه‌زنی‌ها برای انتقال آب به استان‌های مرکزی و یا احداث پروژه‌های آب‌بر پرهزینه در این استان‌ها غیرقابل انکار است که اساساً سیاست‌های کلان و ملی را تحت تأثیر سیاست‌های توسعه منطقه‌ای قرار می‌دهد. در همین باره، معاون عمرانی استاندار خوزستان در سال ۱۳۹۳ بیان کرده بود که برخی طرح‌های بزرگ ملی در تعارض با منافع خوزستان است ([ایسنا: ۱۳۹۳](#)).

از جمله تعارض منافع بین سازمانی در حیطه آب در این استان مربوط به تعارض منافع بین وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها است. اختلافات بسیاری بین وزارت نیرو و جهاد کشاورزی بر سر مدیریت آب وجود دارد. هرکدام از این سازمان‌ها خود را متولی مدیریت آب و بهره‌برداری آن می‌دانند. در صورتی که مدیریت‌های جزیره‌ای و بخشی این سازمان‌ها منجر به این شده است که هر سازمانی تأمین منافع زیرمجموعه‌های خودش را در اولویت قرار دهد. به طور مثال جهاد کشاورزی آب را برای کشاورزان و وزارت نیرو آب را برای تولید برق می‌خواهد. اگرچه شورای عالی آب وظیفه اصلی مدیریت و تخصیص آب را بر عهده دارد اما دبیرخانه این شورا به واسطه اینکه در وزارت نیرو مستقر است دچار تعارض منافع درآمد و وظیفه می‌شود و از تقسیم آب بین بخش‌های مختلف ناتوان بوده است چون درآمد وزارت نیرو از تعرفه‌های آب بخش‌های مختلف، با انجام وظیفه حاکمیتی و بی‌طرفانه مدیریت آب در تعارض است ([فارس: ۱۴۰۰](#)).

تعارض منافع فردی در استان خوزستان را می‌توان در بخشی از فسادها و سوء عملکردهای درون استان پیگیری کرد و رد تعارض منافع را یافت. یکی از زمینه‌های عدم اجرا شدن پروژه‌های کارشناسی شده و یا شکست در اجرای پروژه‌های آب و برق در استان مربوط به تعارض منافع سطح فردی در سازمان‌هایی همچون آب و برق خوزستان، شرکت توزیع برق، استانداری، شهرداری‌ها و ... است.

معمولاً یکی از الگوهای تعارض منافع فردمحور در ساختار شرکت‌های آب و برق و فاضلاب هنگامی رخ می‌دهد که مدیران و کارمندان، کارپردازان و مسئولان خرید و کارشناسان برگزارکننده مناقصه و مزایده درگیر اشتغال همزمان و ارتباطات سهامداری در شرکت‌های مهندسی مشاور، پیمانکاری، بازرگانی، سازندگان و فروشندگان تجهیزات شرکت‌های مدیریت پروژه باشند. حضور چنین افرادی در شرکت‌های خصوصی باعث می‌شود نه تنها پروژه‌ها به صورت ناعادلانه و غیر کارشناسانه به شرکت‌های خصوصی وابسته به کارمندان دولت واگذار شود بلکه حتی موضوع نظارت دولت بر کار شرکت‌ها را نیز تحت شعاع قرار می‌دهد.

اخیراً سازمان بازرسی گزارشی درباره مشکل آب خوزستان و تکمیل طرح آبرسانی غدیر (طرح آبرسانی به ۲۶ شهر و ۱۶۰۸ روستا) که از سال ۱۳۸۸ آغاز شده است، ارائه داد. در این گزارش بازرس کل امور نیرو و ارتباطات سازمان بازرسی کل کشور بیان کرد: «سازمان بازرسی سال ۸۸ که این طرح آغاز به کار کرد، مشکلاتی را مشاهده کرد که، چون این طرح جزو طرح‌های مهم و حساس بود با پیگیری‌های ما ملاحظات پدافندی محقق شد و جنس لوله‌هایی هم که به کار می‌رفت اشکالاتی داشت و مکرر دچار تغییر می‌شد. مطالعات طرح کامل نشده بود و اجرای این طرح از سد دز و دریاچه دز آغاز شد تا در مسیر بتواند به آن ۲۶ شهر آبرسانی کند و سال ۸۸ به واسطه ضرورت و اضطراری که وجود داشت از آخر خط شروع کردند و حدود ۱۰۰ کیلومتر لوله‌گذاری انجام شد و آبرسانی به شهرهای آبادان و خرمشهر صورت گرفت، اما به واسطه این که هنوز این طرح کامل نشده بود، مجبور شدند از شاخه‌های کرخه به این خط، آبرسانی کنند.» (راهبرد معاصر: ۱۴۰۰)

با توجه به توضیحات قبلی، می‌توان این سؤال را مطرح کرد که آیا در تعیین و خرید جنس لوله‌های به کار رفته در طرح غدیر، تعارض منافی وجود داشت؟ در واقع می‌توان این فرض را مطرح کرد که در بستر تعارض منافع بین شرکت‌های دولتی و دست‌اندرکاران خرید این لوله‌های انتقال آب در شرکت‌های خصوصی چه ناکارآمدی‌ها و حتی فسادهایی رخ داده است که بیش از ۱۰ سال از شروع پروژه، اجرای این طرح ۴۷ درصد پیشرفت داشته است و ناگفته نماند که در کیفیت همین میزان پیشرفت نیز ابهاماتی وجود دارد، از جمله خبرهایی که عنوان شده است بارها لوله‌های آبرسانی غدیر در مسیرهای مختلف شکسته است و آبرسانی را با مشکل مواجه کرده است.

در سطح پروژه‌های محلی در شهر اهواز هم ماجرای فسادهای مالی که به احتمال زیاد در بسترهایی از تعارض منافع رخ داده است خبرساز شده است؛ به طور مثال، یکی از نماینده‌های شورای شهر اهواز درباره تخلفات شهرداری و شرکت آب و فاضلاب گفته است که نتایج آن، مسئله عدم مدیریت فاضلاب و آب‌های سطحی است: «کار باید به اهلش سپرده شود و اگر از مسیرش خارج شود و به نهاد یا فردی واگذار شود که اهل فساد و رشوه است، خروجی نخواهد داشت و در بحث فاضلاب و آب‌های سطحی شاهد این اتفاق بودیم. اکنون نیاز است که نهادهای ذی‌ربط بررسی‌هایی انجام دهند و مشخص کنند که چرا با اینکه هزینه‌های گزافی برای تصفیه‌خانه فاضلاب اهواز شده این مهم خروجی خاصی نداشته است؟» (خبرگزاری دانشجو: ۱۳۹۹)

همچنین می‌توان به وضعیت ناپایدار شرکت توزیع برق خوزستان نیز اشاره کرد که مدیران این حوزه به دلایل تخلفات و اتهامات مختلفی بازداشت شدند و پرونده‌هایشان در مراجع قضایی در حال بررسی است (برق نیوز: ۱۳۹۸). این حجم از تخلفات در شرکت‌های برق نیز می‌تواند نشانه‌هایی از زمینه‌های تعارض منافع در این حوزه باشد.

در انتها می‌توان به نوع دیگری از تعارض منافع اشاره کرد که صرفاً به دلیل عدم وجود سیاست‌گذاری و تنظیم‌گری بین منافع عموم و شهروندان و منافع شرکت‌های خصوصی، حصولتی و نهادهای عمومی غیردولتی به وجود می‌آید که در مجموع می‌توان از آن به عنوان شبکه ذی‌نفعان پرنفوذ و پر قدرت اشاره کرد. صاحبان و سهامداران صنایع فولاد، صنایع نیشکر و حتی پیمانکاران بزرگ سدسازی در کشور از جمله این شبکه پر قدرت هستند که به دلیل تعارض بین منافع خودشان و منافع عموم و شهروندان خوزستان، پیامدها و آسیب‌های بسیاری ایجاد کرده‌اند.

در جمع‌بندی باید گفت یکی از ریشه‌های وضعیت فعلی استان خوزستان، عدم مدیریت تعارض منافع در سطوح مختلف است که برنامه‌ها و پروژه‌های مختلف را با ناکارآمدی مواجه کرده و نتیجه اقدامات صورت گرفته نیز منجر به توسعه ناپایدار شده است که در مقاطع مختلف همچون خشکسالی کنونی خود را نشان می‌دهد.

گزیده اخبار، تحلیل‌ها و گزارش‌های هفته گذشته در حوزه تعارض منافع به این شرح است:

محسن حاجی میرزایی، وزیر آموزش و پرورش، اجرای بخشنامه تعارض منافع در وزارت آموزش و پرورش را موفق ارزیابی کرده و گفت، ۱۸۴ مدیر در آموزش و پرورش دچار تعارض منافع بودند موظف شدند منافع شغل مدیریتی یا شغلی که در آن منافی دارند را انتخاب نمایند.

علی حیدری، نایب رئیس هیات مدیره سازمان تأمین اجتماعی در نقدی بر گزارش اخیر مرکز پژوهش‌های مجلس در مورد «آسیب‌شناسی نحوه وصول حق بیمه توسط سازمان تأمین اجتماعی» با رد و نقد بروز تعارض منافع در سازمان تأمین اجتماعی، سوال کرد چرا مصادیق مطرح شده در این گزارش در مورد پزشکان یا خود مرکز پژوهش‌های مجلس مطرح نمی‌شود؟

فرشید پورحاجت، دبیر کانون سراسری انبوه‌سازان مسکن حضور تولیدکنندگان صنایع فولاد در هیئت مدیره بورس کالا را عامل بروز تعارض منافع گسترده عنوان کرد.

در حالی که طی هفته‌های اخیر مسئله تعارض منافع در سازمان نظام مهندسی در فضای عمومی مطرح بود، رایزنی این سازمان با وزارت راه و شهرسازی در مورد دستورالعمل منع منافع متعارض همچنان ادامه داشته و در جلسه اخیر شورای مرکزی این سازمان نیز اعضای حاضر خواستار تداوم پیگیری‌ها از وزارت راه و شهرسازی برای حل موضوع تعارض منافع شدند.

مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی ۹ مرداد ۱۴۰۰

تعارض منافع در نظام مهندسی ساختمان

محمد آزادی (کارشناس حوزه ساختمان) - ۳ مرداد ۱۴۰۰

◀ تعارض منافع در حوزه مسکن و شهرسازی



«تعارض منافع» سم اقتصاد است. نمی شود ذی نفعان واحدهای مختلف اقتصادی را به عنوان سیاستگذار یا مجری منصوب کرد. «صنعت ساختمان» هم از این تعارض منافع مُبرا نیست. «نظام مهندسی ساختمان» یکی از کلیدی ترین ارگان های تصمیم ساز در صنعت ساختمان است. جمعیتی بیش از ۵۰۰ هزار نفر از دانش آموختگان دانشکده های فنی-مهندسی عضو سازمان نظام مهندسی هستند. تشکیلاتی که مهم ترین وظیفه آن تنسيق خدمات مهندسی، کنترل و نظارت بر ساختمان ها و آموزش و ترویج فناوری است. مسوولیت هایی که تک تک آنها علاوه بر دانش مهندسی، نیازمند پاکدستی و استقلال رأی است. البته که یک ساختمان ساز نمی تواند گزینه مناسبی برای «کنترل و نظارت» بر ساختمان سازی باشد یا فردی که کسب و کارش فروش «خدمات مهندسی» است، نمی تواند سیاستگذار جالبی برای تنسيق این امورات معرفی شود. برای همین موضوع «تعارض منافع» در نظام مهندسی ساختمان مورد توجه فعالان صنف و صنعت ساختمان قرار گرفت. خاصه حالا؛ در آستانه انتخابات نهمین دوره هیات مدیره نظام مهندسی ساختمان. انتخاباتی که بنا است اواخر شهریور یا اوایل مهر در همه استان ها برگزار شود. جزئیات استفاده هر یک از اعضای هیات مدیره از پروانه اشتغال به کار، طبیعتا از طریق معاونت «خدمات مهندسی» سازمان قابل استعلام است. بنابراین تشخیص اینکه کدام یک از اعضای هیات مدیره مشغول استفاده از پروانه اشتغال به کار مهندسی بوده، چندان دشوار نیست. به علاوه خُرم، رئیس شورای مرکزی نظام مهندسی نیز با ابلاغ یک شیوه نامه از همه روسای استان ها خواست جزئیات کارکرد همه ارکان سازمان اعم از هیات مدیره، مدیران و بازرسان را ارائه کنند.

[روزنامه دنیای اقتصاد](#)

تعارض منافع، مانع اصلی برگزاری آزمون وکالت

خبرنامه دانشجویان ایران - ۵ مرداد ۱۴۰۰

◀ تعارض منافع در حوزه حقوقی



طی دهه های گذشته و به دلیل ایجاد محدودیت های خودساخته ای همچون تعیین ظرفیت برای ورود به بازار وکالت، بازار خدمات حقوقی در کشور با کمبود شدید وکیل مواجه شده است. چنانچه تعداد ۱۷ میلیون پرونده ای که سالانه در محاکم قضایی بررسی می شود را بر حدود ۷۵ هزار وکیل کشور تقسیم کنیم، سهم هر وکیل از کل پرونده های کشور حدود ۲۲۷ پرونده خواهد بود. از همین رو بیش از ۵۰۰ هزار نفر می توانند در زمینه وکالت مشغول به کار شوند اما به خاطر تعارض منافع کانون صنفی وکلای دادگستری، از این ظرفیت استفاده نمی شود. انحصار بازار خدمات وکالت را به بازاری کاملا غیر رقابتی و انحصاری تبدیل کرده است، به این صورت که هر وکیل از داشتن تعداد مشخصی پرونده اطمینان خاطر خواهد داشت. در نهایت این موضوع باعث شده حق الوکاله ها به شدت افزایش و از طرف دیگر کیفیت خدمات ارائه شده توسط برخی وکلای نیز کاهش یافته بیابد.

[خبرنامه دانشجویان ایران](#)

چرا مرکز پژوهش‌ها فقط سازمان تامین اجتماعی را مصداق تعارض منافع تلقی می‌کند؟

علی حیدری (نایب رئیس هیات مدیره سازمان تامین اجتماعی) - ۵ مرداد ۱۴۰۰
 ◀ تعارض منافع در سازمان تامین اجتماعی



علی حیدری (عضو و نائب رئیس هیات مدیره سازمان تامین اجتماعی) در یادداشتی به گزارش اخیر مرکز پژوهش‌های مجلس در مورد «آسیب‌شناسی نحوه وصول حق بیمه توسط سازمان تامین اجتماعی با رویکرد رفع موانع تولید» واکنش نشان داد و با ارائه چند نکته به تحلیل آن پرداخت.

در جای جای گزارش بدون توجه به ماهیت قانونی وظایف و مأموریت‌های سازمان تامین اجتماعی که یک تعاونی ملی فراگیر مبتنی بر مشارکت سه جانبه بیمه شده، کارفرما و دولت و با رویکرد توزیع ریسک و بازتوزیع بین نسلی و بین قشری شکل گرفته است و همواره بایستی مدافع حقوق حقه بیمه شدگان (کارگران، کارمندان، مزدبگیران، شاغلین مشاغل فصلی و غیررسمی، کارپذیران و...) باشد، متأسفانه در گزارش بارها سازمان تامین اجتماعی بعنوان «ذینفع وصول منابع» قلمداد شده است و سازمان و پرسنل را «دارای تعارض منافع» قلمداد نموده است. در حالی که سازمان تامین اجتماعی یک سازمان غیرانتفاعی و غیرتجاری است و اموال آن حق الناس و مشاع و بین‌نسلی است و ماهیت آن منابع عمومی دارای ذینفع قانونی در صورت احراز شرایط یا بروز ریسک (خطر) (بیمه‌شده و مستمری بگیر) است و متعلق به هیچیک از شرکای اجتماعی نیست و اساساً سازمان و پرسنل سازمان به دنبال احراز سابقه بیمه برای مشمولین قانون (مزدبگیران، حق‌السعی بگیران، حقوق‌بگیران، کارپذیران) و مالا وصول حق بیمه متعلقه هستند و خودشان نیز مثل بقیه، حق بیمه می‌پردازند.

گزارش در مواردی شائبه اختصاص درصدی از منابع وصولی به پرسنل سازمان را مطرح و آنرا مصداق تعارض منافع دانسته است. هرچند که از سال ۱۳۹۳ تاکنون چنین ارتباطی وجود ندارد و مضافاً به اینکه تغییر رویکرد در نظام پرداخت‌ها از وقت مزدی به کارمزدی یک امر بدیهی در مدیریت منابع انسانی است ولیکن مشخص نیست چرا مرکز پژوهش‌های مجلس چشم خود را بر اختصاص درصدی از مالیات وصولی سازمان امور مالیاتی (که یک امر حاکمیتی، دولتی و مأموریتی و تکلیفی است) به کارکنان مربوطه بسته است امری که به موجب مصوبات مجلس و احیاناً با تأیید مرکز پژوهش‌های مجلس محقق گردیده است. همچنین مرکز پژوهش‌ها چشم خود را بر پرداخت کارانه پزشکان در وزارت بهداشت و نیز موج عظیم درآمدهای اختصاصی دستگاه‌های اجرایی دولتی و خروج بخش قابل توجهی از تراکنش‌های منابع دولتی از قانون محاسبات عمومی، ذیحسابی و خزانه‌داریکل در مجموعه‌های هیات امنایی، بسته است که در آن‌ها، هیات امناء دانشگاه و یا بیمارستان دولتی می‌توانند برای پرسنل خود هر میزان مزایایی را برقرار کنند. و مشخص نیست چرا مرکز پژوهش‌ها فقط سازمان تامین اجتماعی و پرسنل آنرا مصداق تعارض منافع تلقی می‌کند؟! آیا اگر در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی برای ایجاد انگیزش جهت کار و تلاش بیشتر، علاوه بر حقوق و مزایای مستمر پرسنل، مبلغی را بعنوان «پژوهانه»، «حق الزحمه پژوهش» بپردازند، معنی آن تعارض منافع مرکز پژوهش‌ها است!؟



آسیبی که تعارض منافع متولیان ارشاد اسلامی به خبرنگاران زده است

زریر حجتی (مدیرمسئول روزنامه آوای انتظار) - ۵ مرداد ۱۴۰۰

◀ تعارض منافع در حوزه فرهنگ و رسانه



در نظام اداری ایران معمولاً توده های مردم از بسیاری لوایح و قوانینی چون تعارض منافع و مدیریت آن بی اطلاع بوده و مطالبه گری در راستای شفاف سازی صورت نمی گیرد. در استان کهگیلویه بویراحمد، مردم از نبود شفافیت اداری رنج می برند و برخی دستگاه ها نیز با مدیران جناحی و سیاسی یا زیر مجموعه یکدست موجبات تضییع حقوق جامعه را با نگاه یکجانبه و قیم مآبانه رقم می زنند. وضعیت چاپ نشریات و یارانه کاغذ و غیر ذالک که قصه پر غصه دیگری است. چاپ دیجیتال و بعضاً پلات "کپی رنگی" به جای چاپ افست و رول عرض اندام کرده است و در پی آن با تایید به عنوان چاپ رسمی هم مشمول ضریب و نظم انتشار تقلبی گردیده و هم از یارانه های دولتی سهمیه کاغذ و یارانه واریزی بدون واقعیت های میدانی، تخلفاتی صورت گرفته که مثنوی هزار من ابهامات در عرصه "تعارض منافع" است و البته در توجیه گری و انداختن توپ در میدان وزارت، سرآمد روزگار...!

✉ [فصلی نو\(رسانه خبری کهگیلویه و بویر احمد\)](#)

مدرسه فروشی به بهای قربانی کردن عدالت

باشگاه خبرنگاران دانشجویی ایران - ۵ مرداد ۱۴۰۰

◀ تعارض منافع در حوزه آموزش عمومی



رییس جمهور منتخب باید وزیری را برای آموزش و پرورش انتخاب کند که توانایی حل مشکل معیشتی معلمان را داشته و با مدرسه فروشی و تعارض منافع مدیران مقابله کند. از زمانی که زمزمه های خصوصی سازی در کشور شنیده شد، عده ای راه به بی راهه رفتند و تصور کردند که با خصوصی سازی و برون سپاری کامل و بی برنامه کمبود بودجه ها جبران می شود و شاهد رشد و پیشرفت خواهیم بود اما تجربه این سال ها نشان داد که برون سپاری برخی نهادهای دولتی نه تنها مفید نبود بلکه آن ارگان را آبدستن مشکلات بسیار دیگر کرد. آموزش و پرورش هم از این دست نهادها بود که از برون سپاری آسیب دید. رشد قارچ گونه مدارس غیرانتفاعی، افزایش شکاف طبقاتی میان دهک های جامعه و توزیع ناعادلانه خدمات آموزشی آفت هایی بودند که خصوصی سازی به جان آموزش و پرورش انداخت و این با قانون اساسی که آموزش رایگان را برای همه می خواهد، تعارض دارد.

ابراهیم سحرخیز؛ معاون سابق وزارت آموزش و پرورش در گفت و گویی که با ایسکانیوز داشت از تعارض منافع در وزرا و مدیران خبر داد و گلایه کرد که چرا مدیران ارشد خود سهام دار مدارس غیردولتی هستند. او در این خصوص توضیح داد: وزیری که خود مدرسه دار و کاسب است مناسب آموزش و پرورش نیست. پیامد وجود این افراد اولین پیشنهادهایی بود که برای خصوصی سازی در آموزش و پرورش یا ورود نیروهای خرید خدمات داده شد.

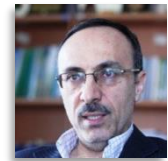
این واگذاری ها و چراغ سبز دادن ها برای تاسیس مدارس غیردولتی باعث شده که این مدارس همچون فرزند نامشروعی بی سرپرست بمانند و در سایه این ضعف نظارتی تخلف های گسترده در آن ها شکل بگیرد. نمونه این تخلفات گلایه های معلمان مدارس غیرانتفاعی است که از حقوق ها و پرداخت نشدن بیمه ها شکایت دارند اما کسی صدای آن ها را نمی شنود.

✉ [ایسکانیوز](#)

عدم داشتن تعارض منافع ویژگی مهم انتخاب وزیر بهداشت آینده

مسعود یونسیان (متخصص اپیدمیولوژی) - ۵ مرداد ۱۴۰۰

◀ تعارض منافع در حوزه سلامت و درمان



دولت در بین گزینه‌هایی همچون کار تیمی، میزان وقت‌گذاری، میزان تخصص و دانش تخصصی و توانایی فرد، باید بیشتر روی مقوله تعارض منافع، به عنوان مهمترین فاکتور انتخاب وزیر تمرکز کند. با وجود آنچه که گفته شد، به نظر من نداشتن "تعارض منافع" مهمترین خصیصه‌ای است که باید وزیر بهداشت از آن برخوردار باشد و به عنوان اولین اصل و اولین خصیصه در این شرایط از آن برخوردار باشد.

نظر من اگر بحث تعارض منافع در میان نباشد هر چقدر هم وزیر تخصص و دانش داشته باشد، ناخودآگاه تمام امورات بهداشت و درمان کشور را در راستای منافع خود پیش خواهد برد؛ به نظر من باید به معضل تعارض منافع به عنوان یکی از اساسی‌ترین ارکان در انتخاب وزیر بهداشت نگریسته شود و تصمیمی گیرندگان از صدر تا ذیل در انتخاب وزیر به این فاکتور، نگاه اساسی و اصولی داشته باشند تا وزیر انتخابی وزارت بهداشت بتواند با فراغ بال تمام وقت خود را به مدیریت و ساماندهی حوزه کاری خود بپردازد؛ بنابراین تعارض منافع در کنار تخصص و توانمندی می‌تواند بهترین ترکیب برای انتخاب یک وزیر باشد.

شبکه اطلاع‌رسانی راه دانا

تعارض منافع در بورس کالا بیداد می‌کند

فرشید پورحاجت (دبیر کانون سراسری انبوه‌سازان مسکن) - ۵ مرداد ۱۴۰۰

◀ تعارض منافع در حوزه بازار سرمایه



در بورس کالا اعضای هیات مدیره به گونه‌ای انتخاب شده‌اند که افراد و گروه‌ها دو طرف میز در واقع یکی هستند، یعنی سهامدار و صاحب کارخانه با سیاست‌گذار و تصمیم‌گیر قیمت‌کالای استراتژیکی چون فولاد یکی است. در حوزه‌های مهندسی و نظام مهندسی ساختمان هم سالهاست این نظام و سیستم حاکم است و در واقع هیات مدیره محلی برای توزیع خدمت برای افرادی خاص است، که میلیاردها تومان قیمت دارند طبیعتاً این سیستم با وجود پاک دست بودن اعضای هیات مدیره تبعات منفی زیادی خواهد داشت و به همین علت است که در تمام کشورهای توسعه‌یافته برای جلوگیری از این اتفاقات، قوانین سختگیرانه‌ای ایجا کرده‌اند.

افرادی که هم اکنون در راس هرم بورس کالا هستند هم تولیدکننده و هم تصمیم‌گیر قیمت محصولات فولادی‌اند، و همین افراد هستند که شاخصهای بورس کالا را جابجا می‌کنند، قیمت‌ها را پایین و بالا می‌کنند و در واقع اخذ تصمیمات نهایی بورس کالا برعهده همین افراد است. چاره و راهکار این تصمیمات برچیده شدن بساط رانت خواری و تامین منافع عده‌ای خاص است، چون نمی‌توان هم مدیرعامل یک کارخانه تولید فولاد بود و هم عضو هیات رئیسه بورس کالا، حضور این افراد در هیات رئیسه به مثابه این است که از یک طرف تولید می‌کنند و از طرف دیگر با تصمیماتشان در بورس کالا منافع تولیدی خود را در بازار و بورس کالا تضمین و تثبیت می‌کنند. این اشکالی است که فقط در حوزه فولاد نیست بلکه در دیگر محصولات بورسی نیز همین گونه است.

دیده با صنعت فولاد

مذاکرات برای حل موضوع تعارض منافع

احمد خرم (رئیس سازمان نظام مهندسی ساختمان) - ۶ مرداد ۱۴۰۰
◀ تعارض منافع در حوزه مسکن و شهرسازی



در دویست و هفتاد و سومین جلسه شورای مرکزی پنجم مردادماه احمد خرم، رئیس سازمان نظام مهندسی ساختمان در این جلسه درخصوص اقدامات انجام شده برای حل موضوع مصادیق تعارض منافع در خدمات مهندسی و مذاکرات تلفنی با مهندس اسلامی، وزیر راه و شهرسازی و دکتر محمودزاده، معاون امور مسکن و ساختمان وزارتخانه، گزارشی ارائه کرد. اعضای حاضر در جلسه خواستار تداوم پیگیری ها از وزارت راه و شهرسازی برای حل موضوع تعارض منافع شدند و مقرر کردند که در جلسه آتی با مقامات وزارتخانه، این موضوع رایزنی شود.

🔗 [سازمان نظام مهندسی ساختمان](#)

مردم تاوان تعارض منافع بین‌سازمانی را می‌دهند

حمید سینی ساز (کارشناس حوزه آب) - ۶ مرداد ۱۴۰۰
◀ تعارض منافع در حوزه آب و محیط زیست



تاکنون بیشتر از آب‌خیزداری به سدسازی بها داده شده است و این به خاطر یک تعارض منافع جدی در کشور ماست به طوری که وظیفه سازمان جنگل‌ها، مراتع و آب‌خیزداری به‌گونه‌ای است که این سازمان تمایل دارد آب باران هرچه بیشتر و سریعتر در همان مبدأ بارش و قبل از جاری شدن آن بر روی زمین، به اعماق زمین و سفره‌های زیرزمینی نفوذ داده شود؛ اما در مقابل نهاد دیگری چون وزارت نیرو و شرکت مدیریت منابع آب وجود دارد که در نقطه مقابل کار می‌کند. وقتی که شدت رواناب‌ها در کشور زیاد شود به خاطر این تعارض منافع و نبود متولی مشخص، اثرات و عواقب ناشی از این موضوع متوجه مردم شده و مردم، تاوان این تعارض منافع سازمانی را می‌پردازند. سیل اخیر خوزستان به نوعی ناکارآمدی سدها در هنگام سیل را نشان داد، چرا که مدیریت حاکم بر سدهای کشور اولاً به طور معمول علاقه دارد مخزن سد را همواره در بیشینه ظرفیت ذخیره نگاه دارد و ثانیاً عنایت کافی به هشدارهای هواشناسی نیز صورت نگرفت تا مخازن سدها را از چند روز قبل‌تر به آرامی تخلیه شود.

🔗 [موسسه مطالعاتی تحریریه](#)

مدیریت تعارض منافع در وزارت آموزش و پرورش موثر بود

محسن حاجی میرزایی (وزیر آموزش و پرورش) - ۷ مرداد ۱۴۰۰
◀ کلیات تعارض منافع در حوزه آموزش عمومی



در اجرای بخشنامه تعارض منافع در وزارت آموزش و پرورش، ۱۸۴ مدیر در آموزش و پرورش دچار تعارض منافع بودند که موظف شدند تا به دلیل این تعارض، منافع شغل مدیریتی یا شغلی که در آن منافی دارند را انتخاب نمایند، برای اولین بار قبل از این که مجلس این لایحه را مصوب کند، ما آن را اجرایی کردیم و بر همین اساس ۶۱ مدیر آموزش و پرورش مدرسه غیردولتی، خود را انتخاب کردند و مابقی آن‌ها ترجیح دادند تا از مدیریت مدرسه غیردولتی کنار روند. حتی اجازه ندادیم تا مدرسه غیر دولتی خود را به همسر یا فرزندان خود انتقال دهند.

🔗 [سایت وزارت آموزش و پرورش](#)

غوغای تعارض منافع و تسلط حاکمیت شرکتی

آفتاب نیوز - ۶ مرداد ۱۴۰۰

◀ تعارض منافع در حوزه آموزش عالی



شوربختانه، در کشور ما منفعت طلبی‌ها بحدی بی‌واهمه است که شرکت‌های خصوصی برخی اساتید دانشگاه‌ها با همان شرح وظایفی منطبق با اهداف تحقیقاتی پژوهشگاه متبوع، در دل آزمایشگاه دولتی ادغام است و حتی وسایل آزمایشگاهی دولتی نیز بصورت مشترک با شرکت‌های خصوصی‌شان مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. یعنی بجای اینکه اساتید رابط بین دانشگاه و صنعت باشند، خودشان همزمان هم رئیس بخش هستند و هم مدیر عامل یا عضو هیات مدیره شرکت دانش‌بنیان.

همچنین در برخی موارد، برخی اساتید فقط مبادرت به ثبت شرکت دانش‌بنیان کرده‌اند بدون اینکه زیرساخت یا دفتر کاری و آزمایشگاهی فراهم کرده باشند؛ لذا این اساتید از آزمایشگاه‌های دولتی و پروژه‌های مفتوح که گرانت‌های دولتی برایش تخصیص یافته را بعنوان مرکز فعالیت شرکت دانش‌بنیان‌شان قلمداد و معرفی کرده‌اند که بتواند با پشتوانه چنین زیرساخت‌های دولتی و پروژه‌های دولتی، وام‌های کلانی که بصورت مرحله‌ای برای تحقیقات، توسعه و تولید شرکت‌های دانش‌بنیان پرداخت می‌شود را دریافت کنند.

[پایگاه خبری آفتاب](#)

چهره‌های آشکار و پنهان یک دولت در مسئله حقوق و دستمزد

حسین سرآبادانی تفرشی (پژوهشگر عدالت‌پژوهی مرکز رشد دانشگاه امام صادق) - ۸ مرداد ۱۴۰۰

◀ کلیات تعارض منافع



ماهیت و وضعیت یک دولت در قامت تصمیم‌ها و خط‌مشی‌های او تجسم می‌یابد، چهره و تصویر او را در افکار عمومی با واسطه رسانه‌های اجتماعی می‌سازد و حسب آن تمام کنش‌های اجتماعی در تعامل با این نهاد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مصوبات چند ماه اخیر دولت در ماجرای تعیین «حقوق و دستمزد کارکنان دولت» از جمله این تصمیم‌هاست که بینش اجتماعی از رویه و عملکرد دولت دوازدهم - هر چند در بسیاری از موارد اختصاص به تنها این دولت ندارد و یک ویروس شایع در دولت‌های گذشته معاصر ایران است - را برای مخاطبین برملا می‌سازد. انتخاب‌هایی که مسیری برای شناخت ما از ماهیت نهادی دولت در ایران می‌شود.

یکی از چالش‌های سیستمی تعیین حقوق در بخش دولتی، مسئله «تعارض منافع» است. فراتر از تحلیل عقلایی سیاست‌ها، «اقتصاد سیاسی» انتخاب‌های دولت با محوریت پاسخگویی به مطالبات گروه‌های اجتماعی معین یا وجود تعارض منافع در میان تصمیم‌گیران حائز اهمیت است. افزایش ۸۰ درصدی دریافتی اعضای هیئت‌علمی و سکوت بخش عمده‌ای از جامعه دانشگاهی کشور در هفته‌های اخیر نمونه جدید این ماجرا است. برای دانشگاهی که تقریباً دو سال است تعطیل است، منطق همسان‌سازی چیست؟ تحمیل فشار هزینه‌ای به دولت آینده و خریدن اعتبار برای خود در میان نخبگان علمی بخشی از منطق توجیه‌کننده این رفتار ضدملی است.

[نسیم آنلاین](#)

تعارض منافع در بدنه دولت آینده به حداقل برسد

احمد غلامی (سردبیر روزنامه شرق) - ۹ مرداد ۱۴۰۰

◀ کلیات تعارض منافع



رابطه دولت‌های ایران با سرمایه‌داران رابطه نسبی است نه سببی. این سرمایه‌داران دولتی هم دولت‌اند و هم نیستند. این موضوع یکی از مشکلات مهم دولت‌ها بوده است. این سرمایه‌داران دولتی خواسته یا ناخواسته در تصمیمات دولت‌ها اثرگذار بوده‌اند و زمانی که طرح و تصمیمی به نفعشان نبوده، آن را از مسیر اصلی خارج کرده‌اند. از این رو نه تنها دولت‌ها با نهادهای رسمی دچار تعارض منافع می‌شوند، گاه این تعارض منافع به بدنه دولت هم تسری پیدا کرده و طرفه آنکه برخی از این تعارض منافع به خانه ملت و نمایندگان آن که می‌بایستی صدای مردم باشند هم کشیده شده است.

از این رو نمایندگانی که باید حامی منافع مردم باشند، در خدمت منافع خود بوده‌اند. دولت روحانی بیش از هر دولت دیگری درگیر این تعارض منافع بوده و اگر بگوییم بخشی از انفعال دولت در همین تعارض منافع در بدنه دولت نهفته است، اغراق نکرده ایم. مارکسیست‌ها معتقدند وقتی سرمایه‌داران در پی تقویت دولت‌اند اختیار خودشان را به مدیران دولتی یا سرمایه‌داران همفکری که نهادهای دولتی را اداره می‌کنند انتقال می‌دهند. از این رو دولت‌ها می‌توانند نماینده طرح‌های حاکم باشند و خواسته‌های آنان را دنبال کنند. این تعریف تا حدودی با دولت هاشمی منطبق است. دولت احمدی‌نژاد این تعارض منافع در بدنه دولت را بر نمی‌تافت و هرگونه تعارض منافع با بدنه دولت را با حذف این چهره‌ها از دولت به نفع خود پایان می‌داد. شاید اخراج نایهنگام برخی از وزرا و مدیران دولت‌ها را بتوان در همین تعارض منافع تعبیر کرد. تمامیت‌خواهی احمدی‌نژاد حتی در مجلس هم نمایندگان حامی‌اش را به ستوه آورد و به مخالفان جدی‌اش تبدیل کرد. سیدمحمد خاتمی منافی در دولت نداشت و اطرافیانش را وامی‌داشت با خویشتن‌داری، در تعقیب منافع خود باشند و حتی مخالفانش نیز از این قاعده مستثنی نبودند. شاید دولت خاتمی الگوی نسبتاً متعادلی از یک دولت بورژوازی باشد. اینک دولت رئیسی راه دشواری پیش‌رو دارد؛ چراکه دولت احمدی‌نژاد خاطره خوبی برای اصولگرایان بر جا نگذاشته است. او همه تعارض منافع را با قدرت به نفع خود تمام کرده بود. رئیسی ناگزیر است کابینه‌ای را شکل بدهد که تعارض منافع در بدنه دولت به حداقل برسد. آنچه دولت‌ها را ناکارآمد می‌کند، اختلافات درونی دولت‌هاست. این اختلافات موجب می‌شود مدیران دولتی به دنبال متحدانی در خارج از دولت بگردند. متحدانی که در نهایت دولت را از مرکزیت و ثبات خودش خارج خواهند کرد.

[روزنامه شرق](#)

محتوای چند رسانه‌ای تعارض منافع

در هفته گذشته، یک کلیپ و یک برنامه تصویری مرتبط با تعارض منافع در فضای مجازی منتشر شد:

- [تعارض منافع](#) / ستاد رسانه‌ای رونق تولید / آپارات / ۲ مرداد ۱۴۰۰
- [لزوم تلاش برای اصلاح لوایح شفافیت و تعارض منافع](#) / آپارات / حسن فروزان فرد / ۳ مرداد ۱۴۰۰

تحلیل فضای مجازی: ریشه‌های اصلی تعارض منافع در کجاست؟ آیا فقط پای منافع مالی در میان است؟

محمد عادل

در هفته گذشته و طی روزهای پنجشنبه سی و یکم تیرماه تا چهارشنبه ششم مردادماه، ۱۱۴ توییت در توییتر، ۲۰ مطلب در تلگرام و ۲ پست در اینستاگرام منتشر شده است که به مسئله تعارض منافع پرداخته‌اند. در این هفته برخلاف هفته‌های گذشته در تلگرام کمتر به موضوع تعارض منافع پرداخته شده است چنانچه فقط بیست مطلب در این شبکه اجتماعی وجود داشته است که کمترین تعداد در یک سال و نیم گذشته است. عمده مطالب منتشرشده در فضای مجازی بازم وزارت بهداشت را هدف قرار داده و سایر حوزه‌ها نیز به‌صورت پراکنده مطالبی را به خود اختصاص داده بودند. در این شماره بیش از آنکه به نمونه‌های مختلف تعارض پرداخته شود سعی شده است نوع نگاه کاربران به تعارض منافع و یکی از ریشه‌های اصلی آن بررسی شود.

ضعف رابطه دولت-ملت در نظام حکمرانی

تعارض منافع پدیده‌ای پیچیده و چندلایه است که می‌تواند علل گوناگونی در سطوح مختلف داشته باشد و به انحای مختلف اثرات خود را در حوزه‌های گوناگون نشان دهد. در تحلیل نگاه کاربران فضای مجازی به علل این مسئله، هرکدام از آن‌ها دلایلی را ذکر می‌کنند که می‌تواند نشان‌گر نوع نگاه کاربران به مسائل کلان کشور باشد. عمده دلایلی که چه کاربران عادی و چه کارشناسان برای تعارض منافع ذکر می‌کنند، منافع مالی است. هرچند منافع مالی می‌تواند نقش مهمی در این زمینه داشته باشند اما باید توجه داشت که اولاً منافع مالی کسب‌شده خود یکی از پیامدهای اولیه تعارض منافع است که در ادامه می‌تواند سبب تقویت موقعیت‌های حامل تعارض منافع شود و ثانیاً زمانی که صرفاً این مسئله به منافع مالی نسبت داده می‌شود، شاهد نوعی تقلیل‌گرایی خواهیم بود که در آن افراد مقصر دانسته شده و کمتر به سازوکار ساختار کلان توجه می‌شود. چنانچه به‌عنوان نمونه می‌توان به **کانال تلگرامی اعضای نظام‌مهندسی ساختمان** ارجاع داده که در مورد تعارض منافع در نظام‌مهندسی می‌نویسد: «به‌واسطه حضور پررور، پرتوان و ارزشمند جریان‌های رانتی و مافیایی در حاکمیت نظام‌مهندسی ساختمان هم‌اکنون بسیاری از مهندسان ساختمان در سایر مشاغل از جمله راندگی تاکسی مشغول به کار هستند!!! نه به تعارض منافع...». یا در موردی دیگر **کانال خبرنامه دانشجویان ایران** در مورد تعارض منافع در سازمان سنجش، با در نظر گرفتن نقش رئیس این سازمان به‌عنوان مقصر اصلی می‌نویسد: «در مسئولیت‌های سازمان سنجش تضاد منافع زیادی مشاهده می‌شود. به‌عنوان مثال رئیس این سازمان، دوست دیرینه خود را به‌عنوان مدیر توزیع دانشجو به دانشگاه‌ها منصوب کرده، درحالی‌که ایشان دارای یک مؤسسه غیرانتفاعی است همچنین به مدیر دیگری که صاحب بزرگ‌ترین دانشگاه

غیرانتفاعی با بیش از ۵ هزار دانشجو است، مسئولیت داده است!». واضح است که در این دو مطلب و مطالب بسیار دیگری که هر هفته در فضای مجازی منتشر می‌شود به وجود تعارض منافع و آسیب‌های ناشی از آن در حوزه‌های گوناگون اشاره می‌شود که در آن‌ها افرادی از موقعیت خود سوءاستفاده می‌کنند و بسیاری از آن‌ها نیز خواهان قوانین لازم برای محدودیت چنین مواردی هستند؛ اما هیچ‌کدام مشخص نمی‌کنند که چرا و چگونه این موقعیت‌های تعارض منافع وجود دارد، اما روند قانون‌گذاری برای جلوگیری از این چنین طولانی و ناکارآمد است.

شاید در این میان [کانال تلگرامی مکتوبات](#)، بهتر به این سؤال پاسخ دهد چنانکه در نقد جریان سیاسی خود به‌عنوان یکی از جریان‌های تأثیرگذار در کشور می‌نویسد:

«برای جریان انقلابی که این روزها با نگرانی اخبار خوزستان را پیگیری می‌کند، متأسفانه هیچ‌وقت موضوعاتی مثل محیط‌زیست، آب‌وهوا، منابع طبیعی، میراث فرهنگی در کانون توجه قرار نداشته است. این بی‌توجهی از یک آسیب مهم در تربیت دینی و انقلابی حکایت می‌کند: عدم جامعیت در نگاه و خارج کردن حق برخورداری از زندگی سالم از دایره مطالبات انقلابی. گویا جریان انقلابی هیچ حسی نسبت به خشک شدن دریاچه، از بین رفتن یا کاهش پرندگان مهاجر، چاه‌های غیرمجاز، آتش‌سوزی جنگل‌ها و آسیب دیدن بناهای باستانی ندارد. این موضوعات، از نگاه جریان انقلابی در منظومه انقلاب نمی‌گنجد. چرایی این آسیب، قابل تأمل است. تصویر جریان انقلابی از عدالت و مردم هم بی‌محتواست؛ زیرا عدالت را در غیاب حقوق مردم جستجو می‌کند. جریان انقلابی نه فقط به محیط‌زیست سالم، آب‌وهوا و منابع طبیعی و میراث فرهنگی و باستانی به‌عنوان مصادیق "حق" نگاه نمی‌کند، به شفافیت و پاسخگویی و نظارت و مدیریت صحیح تعارض منافع و آزادی بیان هم به چشم "حق" نگاه نمی‌کند؛ گویا موضوعاتی شیک و دغدغه‌هایی از روی شکم‌سیری هستند. نقطه عزیمت مطالبات جریان انقلابی، حق مردم نیست؛ به همین علت همیشه در هر مورد از معضلات، از وسط داستان شروع می‌کنند، از حق مردم شروع نمی‌کنند؛ به همین علت، همیشه در به سرانجام رساندن مطالبات خود ناکام‌اند. این فقط جریان غرب‌گرا نیست که باید به مردم برگردد، جریانی که خود را انقلابی می‌داند نیز برای تنظیم جهت‌گیری خود باید به مردم برگردد».

فارغ از نوع نگاه تقلیل‌گرای نویسنده که جریان‌های موجود در نظام حکمرانی را به دو نوع غرب‌گرا و انقلابی با تعاریف خاص خود تقسیم می‌کند اما در مورد بروز مسائل گوناگونی از جمله تعارض منافع، دست روی نقطه درستی می‌گذارد؛ چنانچه اساساً نوع جهان‌بینی و رویکرد نظام حکمرانی را به مسائل زیر سؤال می‌برد. چنانچه مشخص است مسائلی مانند فساد، عدم شفافیت، تعارض منافع و... را می‌توان به‌صورت ریشه‌ای به ضعف رابطه دولت-ملت در ایران نسبت داد که در آن عمدتاً هیچ‌گونه وظیفه و حقی برای آن‌ها نسبت به دیگری تعریف نشده است. در رابطه موجود، مردم مجموعه‌ای از افراد تلقی می‌شوند که لزوماً نظام حکمرانی حقی نسبت به آن‌ها به گردن ندارد و هر آنچه به آن‌ها داده می‌شود خارج از وظیفه است. در چنین شرایطی است که برای مردم نقشی در نظام حکمرانی نیز در نظر گرفته نمی‌شود و هر آنچه از برملا شدن نقاط تعارض منافع رخ می‌دهد نیز ناشی از کشمکش‌های درونی نظام حکمرانی است.



خبرنامه هفتگی مدیریت تعارض منافع

مجموعه مطالعه و پایش تعارض منافع در ایران - ۵۵

شماره پنجاه و پنجم - ۲ تا ۸ مرداد ۱۴۰۰

دبیر خبرنامه: سمانه سهرابی

مجری: مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی

شماره واتساپ خبرنامه: ۰۹۰۲۰۴۳۲۹۹۵

